

LUND UNIVERSITY

Förord i "De klassiska ekonomernas samhällssyn"

Jonung, Lars

Published in:

De klassiska samhällsekonomernas samhällssyn

1973

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jonung, L. (1973). Förord i "De klassiska ekonomernas samhällssyn". I L. Robbins (Red.), *De klassiska samhällsekonomernas samhällssyn* (s. 7-16). Natur och kultur.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Förord

Som klassiska ekonomer brukar man beteckna en grupp engelska ekonomer som var verksamma i slutet av 1700-talet och under första hälften av 1800-talet. De idéer och program som är förknippade med dessa ekonomer har utövat ett omfattande inflytande. Klassikerna kan betraktas som grundare av en ny vetenskap, nationalekonomin. Deras analys av den ekonomiska aktiviteten och deras syn på det politiska livet har varit vägledande för den ekonomiska och politiska liberalismen. Klassikernas inflytande inskränker sig emellertid inte enbart till den liberala idétraditionen. De senare klassiska ekonomerna utvecklade en socialliberal tankeriktning som kraftigt har influerat den icke-revolutionära arbetarrörelsen. Marx ekonomiska system visar stark klassisk påverkan. Den moderna konservatismen har lånat mycket från den klassiska liberalismen. En genomgång av 1800- och 1900-talets ekonomiska och politiska utveckling kan knappast undvara en diskussion om klassikernas ståndpunkt.

Vilken var de klassiska ekonomernas position, vilka idéer och vilka åskådningar omfattade de? Vad hade de att säga om organisationen av samhället, om marknadens funktionssätt, om förhållandet konsument-producent, om statens och byråkratins roll? Hur såg de på framväxten av arbetarklassen och fackföreningsrörelsen, på sociallagstiftning, på laissez-faire, på inkomst- och förmögenhetsklyftor, på den ekonomiska tillväxten, på befolkningsfrågan? Dessa är några av de frågor som lord Robbins tar upp till diskussion i denna bok. Det existerar förvisso inte alltid klara och entydiga svar på dessa frågor, eftersom klassikerna sinsemellan många gånger hyste skilda åsikter. Robbins söker emellertid presentera de centrala tankegångarna och uppehåller sig främst då vid klassikernas ekonomisk-politiska uppfattning.

Samhällskritiker och reformatorer av format

Det finns en populär och flitigt utnyttjad karikatyr av de klassiska ekonomerna. De framställs som den framväxande kapitalismens lakejer, som bourgeoisiens apologeter, som nattväktarstatens försvarare, som anhängare av obegränsad laissez-faire, som arbetarfientliga och som okänsliga eller likgiltiga för sociala problem och orättvisor. Dessa påståenden, vilka enligt Robbins formar sig till den "populära mytologin", har en lång tradition och begagnas ofta än i dag. För övrigt bygger mycket av kritiken mot modern nationalekonomi på dessa anklagelser, vilka således har överförts från att gälla de klassiska ekonomerna till att beskriva dagens nationalekonomer.

Mot bakgrund av den populära mytologin beskriver Robbins vad han anser att klassikerna egentligen tänkte och lärde. Enligt honom skiljer sig deras samhällssyn helt från den vrångbild som så ofta accepterats som beskrivning av deras position. Punkt för punkt visar Robbins hur felaktig och missvisande denna bild är. Klassikerna framstår, inte som nattsvarta reaktionärer, utan som samhällskritiker och reformatorer av format — främst på det ekonomisk-politiska planet.

Genom att på så vis jämföra två i många avseenden diametralt motsatta ståndpunkter får Robbins arbete ett polemiskt inslag. Han låter emellertid inte detta dominera utan strävar hela tiden att finna belägg för sin uppfattning i klassikernas arbeten, artiklar, brev och uttalanden. Där hans bevisföring är svag eller resonemanget spekulativt, söker Robbins inte dölja detta. Åtskilliga av de problem som han behandlar är fortfarande kontroversiella. Man torde dock kunna hävda, att Robbins framställning av klassikernas syn på den ekonomiska politiken i stort sammanfaller med den moderna forskningens uppfattning.

Vilka var de klassiska ekonomerna?

Som klassiska ekonomer betraktar Robbins de bägge skottarna David Hume (1711–1776) och Adam Smith (1723–1790), Jeremy Bentham (1748–1832), Thomas Robert Malthus (1766–1834), David Ricardo (1772–1823), Robert Torrens (1780–1864), John Ramsey

McCulloch (1789—1864), Nassau Senior (1790—1864), James Mill (1773—1836) samt John Stuart Mill (1806—1873). Vissa invändningar kan riktas mot denna klassificering, främst gällande Benthams och John Stuart Mills hemvist. En del forskare har även sökt beteckna Karl Marx som klassiker, eftersom Marx i sitt system accepterade många av klassikernas utgångspunkter. Det är för övrigt av intresse att notera att det var Marx som myntade termen ”de klassiska ekonomerna”, i syfte att distansera sig från dem.

De klassiska ekonomerna utarbetade grunderna till en ekonomisk vetenskap. Med sin begreppsapparat, som återfinns redan hos Smith och som senare utvidgades av de olika medlemmarna i gruppen, syftade de till att analysera det ekonomiska förloppet. Deras register var mycket brett. De var väl hemmastadda inom filosofi, statsvetenskap, juridik, psykologi och historia och utnyttjade flitigt element från dessa vetenskaper.

Den distinktion mellan positiv och normativ teori (dvs. mellan ett studium av hur en ekonomi fungerar och en analys av hur en ekonomi bör fungera) som nutida ekonomer eftersträvar att upprätthålla, uppmärksammades knappast av de klassiska ekonomerna. Man finner därför en stark benägenhet hos dem att kombinera en analys av olika ekonomiska förhållanden med ekonomisk-politiska rekommendationer. Den disciplin som de arbetade inom kom också att betecknas som ”Political Economy” — politisk ekonomi.

Det finns tillräckligt tankegods som är gemensamt hos de klassiska ekonomerna, för att det skall vara berättigat att betrakta dem som en grupp. Man får dock inte överdriva de enhetliga dragen. Bakgrunden var varierande. Någon ekonomisk profession i dagens bemärkelse kom de inte att utgöra. Man kunde hos dem finna representanter från olika politiska läger. J. S. Mill var t.ex. starkt påverkad av socialistiska strömningar. Under den tid som klassikerna var verksamma förändrades och utvecklades också den ekonomiska teorin och metoden. Vidare påverkades den yngre generationen av förändringar inom det engelska samhället — industrialiseringen, koncentrationen till städerna, den engelska arbetarklassens framväxt m.m. De senare klassikerna kom följaktligen att ha ett annat perspektiv än sina föregångare.

Det förtjänar att påpekas att klassikernas arbeten inte bara utgör doktrinhistoria — deras åsikter är av intresse än i dag. De flesta av de frågor som är aktuella i den ekonomisk-politiska debatten, såsom

avvägningen privat-offentlig sektor, näringslivets villkor m.m., analyserades och diskuterades. Det bör också noteras att många av de teoretiska problem som nutida ekonomer analyserar behandlas av klassikerna. Deras analysinstrument var förvisso inte lika förfinade som våra dagars, men mycket av deras resonemang har en styrka som hållit sig genom tiderna.

Den ekonomiska frihetens system

Robbins inleder med att beskriva vad klassikerna såg som målet för den ekonomiska verksamheten, nämligen konsumtionen. Detta konsumtionsbegrepp skall tolkas i en vid bemärkelse. Det omfattar inte enbart konsumtion för dagen utan framtida konsumtion (och därmed också investeringsverksamhet) och konsumtion av offentliga tjänster. Detta syfte med den ekonomiska aktiviteten bör kontrasteras mot den merkantilistiska ståndpunkten, som bl.a. gjorde gällande att ett väsentligt mål var att söka uppnå ett exportöverskott och därmed ett ökat inflöde av metallisk kassa. (Ett innehav av ädla metaller betraktades av merkantilisterna som eftersträvansvärt.)

För att nå den största välfärden skulle enligt klassikerna den ekonomiska aktiviteten bygga på en marknadsprisbildning med fri konkurrens och privat äganderätt, där staten svarade för en lämpligt utformad institutionell ram. Beslut om vad som skulle produceras och konsumeras borde överlåtas åt de enskilda ekonomiska agenterna på marknaden. Denna ordning har beskrivits som "den ekonomiska frihetens system".

I sina resonemang utgick klassikerna från ett individualistiskt synsätt – varje individ ansågs bäst kunna förstå sitt eget intresse och kunda handla för att förbättra sin position. När varje individ för sig sökte förbättra sin lott, blev resultatet det samhällsekonomiskt önskvärda. Den enskilde individen strävar endast efter sin egen vinning men "i detta liksom i många andra fall leds han av en osynlig hand att främja ett mål som inte ingick som en del av hans avsikter" enligt Adam Smiths berömda uttalande. Det var således egennyttnen som var drivkraften bakom producenternas och konsumenternas uppträdande. Följande citat, också det hämtat från Smith, får illustrera detta synsätt: "Människan har nästan ständigt behov av sina bröders hjälp, och det är fåfängt för henne att vänta sig denna hjälp

enbart av deras välvilja . . . Det är inte av slaktarens, bryggarens eller bagarens välvilja som vi förväntar oss vår middag, utan av deras hänsyn till sitt eget intresse. Vi vädjar inte till deras mänsklighet, utan till deras kärlek till sig själva.” Detta får dock inte tolkas som att klassikerna enbart utgick ifrån att snäva ekonomiska incitament var avgörande. Adam Smith betonar starkt den roll som olika icke-pekuniära element, såsom traditioner, gängse seder och bruk och omgivningens sociala tryck, spelar vid bestämningen av individens handlande. (Man får således inte sätta likhetstecken mellan klassikernas syn på människan å ena sidan och å andra sidan modellen av den s.k. economic man, som brukar framställas som en hänsynslös profitmaximerare i mer populära sammanhang.)

När klassikerna analyserade marknadens funktionssätt lade de också stor vikt vid den institutionella ram som omgav marknaden. Marknadsresultatet kunde således inte diskuteras för sig utan någon anknytning till den rådande institutionella uppsättningen. De studerade bl.a. hur förändringar i olika institutioner, lagar och regler skulle påverka de ekonomiska agenterna och deras uppträdande.

I normalt fall ansåg klassikerna att den fria konkurrensen och det fria bytet gav upphov till ett produktionsresultat som motsvarade konsumenternas önskemål. Diskussionen om den osynliga handen får inte dölja det faktum att klassikerna tilldelade staten en positiv roll på en rad områden. I sitt ställningstagande till förmån för en fri marknadsmekanism var de inte främmande för att föreslå ingripande då marknaden ansågs skapa ett icke önskvärt resultat. Uppkomsten av monopolbildningar kunde t.ex. utgöra motiv för ett sådant ingrepp.

Klassikernas positiva inställning till prismekanismen får ses mot bakgrund av deras kritik mot den förhärskande merkantilistiska politiken, som de förknippade med bl.a. maktmissbruk, korruption och subventioner och privilegier givna åt ineffektiva och dåligt ledda företag. Denna interventionistiska regleringspolitik kom enligt klassikerna att verka som en hämsko på den ekonomiska utvecklingen. De pekade också på svårigheten för centrala myndigheter att besitta och er hålla nödvändig och korrekt information för att fatta beslut om ekonomiska åtgärder. Uppgiften att detaljstyra och detaljplanera en ekonomi var övermäktig även den kunnigaste och mest erfarne. En marknad med fri konkurrens skapade förutsättningen för ett effektivt utnyttjande av produktionsresurserna och resulterade i det

varusortiment som konsumenterna efterfrågade till rimliga priser. En fri marknad såg de också som ett medel att nå politisk och social frihet. Här förenades deras ekonomiska analys med element av en mer övergripande liberal samhällssyn. "Den ekonomiska frihetens system" var ett led i den politiska friheten och tjänstgjorde som garant för denna.

Kritik av de klassiska ekonomerna

Efter presentationen av "den ekonomiska frihetens system" behandlar Robbins några anklagelser som riktats mot klassikerna — dels påståendet att de försvarade affärsmännens och den framväxande kapitalistklassens intressen, dels att deras åsikter representerade en harmonilära. Den första anklagelsen är i stort sett grundlös enligt Robbins. Han ger åtskilliga belägg för att klassikerna inte hyste några illusioner om de motiv som drev affärsmännen. De uttalanden och den information som dessa lämnade skulle man ställa sig skeptisk till. Deras samarbete utgjorde en fara för konkurrensen. Adam Smith varnade ihärdigt för försöken från producenternas sida att konspirera mot allmänheten: "Folk i samma bransch träffas sällan ens för nöjen och förströelser utan att deras samtal slutar med en sammansvärjning mot allmänheten eller med något påhitt för att höja priserna."

Den andra anklagelsen mot klassikerna hävdade att de var harmoniekonomer, dvs. hyste uppfattningen att det ekonomiska systemet, om det gavs fritt utrymme, skulle ge upphov till ett tillstånd utan intressemotsättningar och klasskonflikter — den bästa av världar skulle uppnås. Tillräckligt har redan sagts om klassikernas fruktan för monopol för att man skall ställa sig tvivlande till denna beskrivning. Deras bild av verkligheten förtjänar knappast att beskrivas som harmonisk. Det finns åtskilliga moment i klassikernas arbeten som snarare representerar en pessimistisk syn på utvecklingen. Här kan t.ex. Malthus dystra befolkningsprognoser nämnas. Det finns förvisso uttalanden och passager hos klassikerna som vid ytlig granskning kan tolkas som utslag av en harmonilära — Smiths diskussion om den osynliga handen t.ex. — men en balanserad bedömning av klassikernas position måste medföra att anklagelsen att de var harmoniekonomer avfärdas.

Man kan peka på både ett optimistiskt och ett pessimistiskt element hos klassikerna. För samtida iakttagare dominerade det pessimistiska elementet – nationalekonomin betecknades som "the dismal science". Det optimistiska elementet kom bl.a. att ingå som en del av den s.k. harmonieekonomernas budskap. Dessa harmonieekonomerna, till vilka Bastiat, Carey m.fl. räknas, tillhörde emellertid en annan och senare skola och bör bestämt skiljas från de klassiska ekonomerna. Det är för övrigt värt att notera att marxismen är den enda i dag levande ideologin som hävdar att ett tillstånd av harmoni kommer att uppnås – i det kommunistiska samhället skymtar en slutfas som rätteligen kan beskrivas som harmonisk, där bl.a. den offentliga sektorn skall ha vittrat bort.

Statens roll

I moderna samhällen har staten kommit att svara för en ekonomisk politik som omfattar ett flertal områden, allokering av resurser, inkomst- och förmögenhetsfördelning, stabiliseringspolitik och ekonomisk tillväxt. Hur såg då klassikerna på statens funktioner? Robbins besvarar denna fråga med utgångspunkt från den populära mytologin. Enligt denna skulle klassikerna vilja inskränka statens roll till ett absolut minimum.

En granskning av klassikernas arbeten ger emellertid vid handen att staten tilldelades en positiv roll – långt från den populära mytologins bild av nattväktarstaten. Smith gav den offentliga sektorn tre uppgifter: att upprätthålla ett försvar och ett rättsväsende samt att "inrätta och upprätthålla vissa offentliga arbeten och vissa offentliga institutioner, som det aldrig kan ligga i någon individs eller mindre grupp av individers intresse att inrätta och upprätthålla, därför att vinsten aldrig skulle kunna ersätta utgifterna för någon individ eller liten grupp av individer, ehuru den ofta mer än uppväger dem för ett stort samhälle". Smith pekar här på möjligheten att en privatekonomisk kalkyl kan ge ett annorlunda resultat än en samhällsekonomisk beräkning. Vid en genomgång av de övriga klassikerna finner man detaljerade beskrivningar av de funktioner som ålades staten. Under intryck av industrialiseringen och urbaniseringen föreslog senare klassiker nya områden som den offentliga sektorn borde ingripa på.

Som en allmän observation gäller att klassikernas inställning till

statens roll och avvägningen statlig-privat sfär var odogmatisk och prövande. Man vägde från fall till fall argumenten för och emot statsingripanden. Följaktligen karaktäriseras klassikernas ställningstagande vanligtvis av en pragmatisk attityd. Detta gäller t.ex. deras position i frågan om jämlikhet, den privata äganderätten, skattesystemets utformning, deras inställning till olika socialpolitiska problem såsom befolkningsfrågan, hälsovård och sjukvård, arbetarskyddslagstiftning, undervisning, fackföreningspolitiken och dåtidens låginkomstproblem — fattigvården. Robbins vänder sig mot bilden av klassikerna som baksträvare och arbetarfiender. Han framställer dem som positivt inställda till arbetarklassens krav på förbättrade arbetsförhållanden och på en högre levnadsstandard. De arbetade för en rad reformer inom den sociala sektorn. Som sociala reformatorer bör de enligt vissa bedömare betraktas som förespråkare för välfärdsstaten. Det var också under den klassiska periodens slut som socialliberalismen grundades. Bland dess förgrundsgestalter bör J. S. Mill nämnas. De socialliberala idéerna har kommit att bli vägledande för den revisionistiska arbetarrörelsen. Det ideologiska tomrum som uppstod då den revolutionära marxismen förkastades kom många gånger att fyllas med socialliberala tankegångar.

Fackföreningar och andra intresseorganisationer

Klassikernas inställning till fackföreningsrörelsen var ambivalent. Å ena sidan ivrade de för föreningsfriheten och därmed för arbetarnas rätt att organisera sig. Å andra sidan oroade de sig för den monopolbildning som fackliga sammanslutningar utgjorde. Denna oro blev mer markerad hos de senare klassikerna, som starkare upplevde fackföreningarnas framväxt. Dåtidens England gav åtskilliga exempel på hur fackföreningar strävade att nå och exploatera en monopolställning. Vidare var klassikerna skeptiskt inställda till institutioner som var placerade mellan samhällets medborgare och staten — sådana "mellaninstanser" utgjorde fackföreningarna och andra intresseorganisationer.

Under 1800-talets första hälft uppstod olika socialistiska tankegångar, som med tiden kom att erbjuda en utmaning för den klassiska ekonomin. Robbins söker klargöra de klassiska ekonomernas inställning till de socialistiska idéerna och programmen, men varnar

samtidigt för att hans diskussion måste bli spekulativ. Eftersom det inte existerade ett klart utformat socialistiskt alternativ under större delen av den tidsrymd då klassikerna var verksamma, tvingas han till kontroversiella tolkningar. Man torde dock kunna konstatera att klassikernas individualistiska syn gjorde dem kritiska mot de kollektivistiska strömningarna.

Hur har den populära mytologins bild uppkommit?

Ett genomgående tema i Robbins bok är att den populära mytologins bild av de klassiska ekonomerna är missvisande. Robbins torde övertyga i sin argumentering och han har också fått stöd av andra forskare. Man kan ställa sig frågan hur en sådan vrångbild kan ha uppkommit. Det går att peka på flera faktorer.

Det fanns i början av 1800-talet några journalister och författare som spred vad de uppfattade som den politiska ekonomins budskap. Detta budskap var emellertid inspirerat av idéer som härstammade från andra källor än klassikerna. Allmänheten kom att likställa klassikernas tankar med den populära mytologins innehåll, och klassikerna kom då felaktigt att identifieras som laissez-faire-anhängare. Som den kanske främste av dessa popularisatorer tjänstgjorde Harriet Martineau, vars skrifter spreds i vida kretsar. Hennes verk "Illustrations of Political Economy", som bestod av en samling noveller av karaktären sedelärande historier, presenterade ett onyanserat laissez-faire-evangelium. Det har även gjorts gällande att tidningen "The Economist" fullföljde en liknande mission.

En annan förklaring till den populära bildens tillkomst torde klassikernas egna arbeten och uttalanden utgöra. Den terminologi och den med tiden alltmer abstrakta teori som återfanns i deras verk inbjöd till förenklingar och karikatyrer. Den polemik som företrädare för den klassiska synen hamnade i, tvingade dem att presentera omodifierade ståndpunkter. Debatten hade en tendens att eliminera reservationer och balanserade beskrivningar. Klassikernas motståndare både på höger- och vänsterkanten fann det också lämpligt att tillskriva dem förvanskade åsikter, som sedan kom att ingå i allmänhetens bild av de klassiska ekonomerna.

I bokens avslutande kapitel gör Robbins en sammanfattning av de

klassiska ekonomernas samhällssyn. Han vidgar här perspektivet och behandlar även deras allmänpolitiska uppfattning som karaktäriseras av en liberal filosofi med mål som allmän rösträtt, yttrande-, tryck- och åsiktsfrihet. Klassikerna såg i "den ekonomiska frihetens system" ett medel att uppnå individuell frihet. Smith t.ex. var förespråkare för det kapitalistiska systemet inte som ett mål i sig, utan därför att "den ekonomiska frihetens system" utgjorde en avgörande förutsättning för ett samhälle som gav den enskilde individen politisk och social frihet.

Lars Jonung

Referenser

Litteraturen om de klassiska ekonomernas teorier är omfattande. Här följer några arbeten som i sin tur presenterar längre bibliografier. En god introduktion till klassikernas ekonomiska analys finns i M. Blaug, *Economic Theory in Retrospect*, R. Irwin, Homewood, 1968, kapitel 1–6. A. W. Coats, *The Classical Economist and Economic Policy*, Methuen & Co, London 1971, i serien "Debates in Economic History" behandlar åtskilliga av de frågor som Robbins diskuterar. Vidare omfattar bibliografin bidrag som publicerats på senare tid.

Klassikernas inställning till laissez-faire presenteras kortfattat i A. P. Taylor, "Laissez-faire and State Intervention in Nineteenth Century Britain", MacMillan, London and Basingstoke, 1972, i serien "Studies in Economic History". Det bör även påpekas att "International Encyclopedia of the Social Sciences" innehåller utmärkta artiklar om klassikerna och de problem som dessa diskuterade.

LIONEL ROBBINS

De klassiska ekonomernas samhällssyn

Som klassiska ekonomer brukar man betrakta en grupp engelska vetenskapsmän som var verksamma i slutet av 1700-talet och under första hälften av 1800-talet. Deras idéer och program har utövat ett omfattande inflytande på den politiska och ekonomiska utvecklingen under 1800- och 1900-talen. Klassikerna, bland vilka Adam Smith, Ricardo, Malthus och John Stuart Mill är de mest kända, kan betraktas som grundare av en ny vetenskap — nationalekonomin.

Natur och Kultur